

Опит върху печалбата и загубата ¹

Лудвиг фон Мизес

Икономическата същност на печалбата и загубата

1. Произход на печалбата и загубата

При [капиталистическа организация](#) на обществото предприемачите са безусловно и изцяло подчинени на властта на потребителите. Ако не успеят да произведат по най-добрия начин това, от което потребителите се нуждаят най-много, предприятието натрупва загуба, а собственикът в крайна сметка престава да бъде “предприемач”. Други, които знаят по-добре как да угодят на потребителите, го заместват на пазара.

Ако хората можеха да предвиждат правилно бъдещото състояние на пазара, предприемачите нямаше нито да печелят, нито да губят. Те биха купували всички нужни фактори за тяхното производство на цени, които още в момента на покупката напълно отразяват бъдещите цени (които пък отразяват бъдещите желания на потребителите) на крайните продукти. Това не оставя място нито за печалба, нито за загуба. Това, което позволява съществуването на печалбата, е фактът, че предприемачът, оценил бъдещите цени на стоката или услугата по-правилно от останалите, успява да купи някои от факторите за производство на по-ниски – от гледна точка на бъдещото състояние на пазара – цени. Така общите разходи за производство – включително и лихвата по инвестирания капитал – изостават от цената, която предприемачът получава за продукта си. Тази разлика наричаме предприемаческа печалба.

От друга страна, предприемачът, който сбърка в оценката си за бъдещото състояние на пазара, плаща по-висока – пак от гледна точка на бъдещето – цена за факторите за производство. Общите му [разходи](#) за производство надвишават цената, на която може да продаде продукта. Тази разлика наричаме предприемаческа загуба.

Така печалбата и загубата се създават от успеха или провала при адаптирането на производството към най-належащите [нужди](#) на потребителите. Когато това приспособяване се постигне, печалбата и загубата изчезват. Цените на факторите за производство достигат такива стойности, при които общите разходи за производство съвпадат с цената на продукта. Печалбата и загубата са вечен феномен именно защото непрестанната промяна в стопанските процеси създава нови и нови неравновесия, и съответно – нужда от приспособяване.

2. Разликата между печалба и други доходи

Много от грешките относно естеството на печалбата и загубата са причинени от използването на термина “печалба” за обозначаване на остатъчния доход на предприемача.

Лихвата по инвестирания [капитал](#) не е част от печалбата. Дивидентите за акционерите – също. Дивидентите представляват всъщност лихвата върху капитала плюс печалбата (или минус загубата).

Пазарната стойност на извършената от предприемача работа по ръководене на предприятието е квази-заплата, но не и печалба.

Ако дадено предприятие притежава ресурс, за който може да поиска монополни цени, то реализира монополна печалба. Но това не е предприемаческа печалба в истинското значение на думата. Още по-голямо е объркването, когато се смесва предприемачеството с технологичното подобрене и иновациите.

¹ Заглавието е на И.З.И.; първоначалният текст е лекция пред годишната среща на Обществото “Монт Пелерин” в Бювалон, Франция, 9-16 септември 1951 г. По-късно, под заглавие “Печалба и загуба”, есето е публикувано в: *Planning for Freedom*, South Holland, Illinois, Libertarian Press, 1952. Публикуваният текст е със съкращения.

Несъвършенството, отстраняването на което е основна задача на предприемача, може често да се дължи на факта, че новите технологии не са използвани в пълна степен, така че да задоволят потребителските желания. Това обаче не винаги е така. Промяна в информацията, и особено относно потребителското търсене, може да изисква приспособяване, което няма нищо общо с иновации или подобряване на технологията. Предприемачът, който просто увеличава производството на дадена стока без каквато и да е смяна на технологията, е не по-малко предприемач от този, който измисля изцяло нов начин на производство. Предприемачът се занимава не само с експериментиране на нови технологични методи, но и с избор измежду множеството налични методи, така че да задоволи най-добре търсенето при най-нисък [разход](#).

Дейността на предприемача се състои във взимане на решения. Той решава как ще се използват факторите на производство. Всяко друго действие, което предприемачът може да върши, е случайно допълнение към основната му функция. Често лаиците бъркат това с управлението на технологичните или административните дейности в едно предприятие. Така се стига до грешния извод, че не акционерите и спекулантите, а наетите управители са истинските предприемачи. Първите са само паразити, които прибират дивидентите.

За всички е ясно, че не може да има създаване на блага без човешки труд. Но не е възможно това да става и без [капитал](#), т.е. предварително създадени средства за производство. Капиталът е оскъден, т.е. не достига за производството на всичко, което бихме искали да създадем. Оттук произлиза и икономическият проблем: как да се използва капиталът така, че да се произведат стоки и услуги, които задоволяват най-желаните [потребности](#). Не трябва да има случай, при който едно благо не се произвежда, тъй като нужните ресурси се изразходват – т.е. пропиляват – за задоволяване на не толкова силна нужда. Решаването на този проблем при [капитализма](#) е работа на предприемачите.

Има едно наистина просто правило за различаване на предприемачите от не-предприемачите. Предприемачите са тези, които понасят загубата от грешно използвания капитал. Докато предприемаческата печалба лесно може да се обърка с други доходи и ползи, то при загубата такава неяснота няма как да съществува.

4. “Вотът” на пазара

Предприемачите не са нито “перфектни”, нито “добри” в някакъв метафизичен смисъл. Те дължат положението си единствено на факта, че се справят по-добре от останалите. Те създават печалба не защото просто са *умни*, а защото са *по-умни* и *по-сръчни* от останалите. Те не са безгрешни и често се провалят. Никой няма право да се възползва от грешките на предприемачите като твърди, че хората биха били обслужени по-добре, ако предприемачите са били по-умели и предвидливи. Ако някой е можел да се справи по-добре, няма причина да не го е сторил.

Пътят към предприемачеството, без да отчитаме държавната намеса, е отворен за всички. Тези, които знаят, как да извлекат полза от създадена се възможност, винаги могат да намерят нужния капитал. Пазарът винаги е пълен с капиталисти, горящи от желание да намерят най-обещаващото вложение за своите средства или да основат партньорство с някой нов участник на пазара за изпълнение на най-доходоносния проект.

Хората често не разбират тази присъща черта на капитализма именно защото не разбират значението и последиците от оскъдността на капитала. Задачата на предприемача е да избере онзи (измежду многото технически възможни) проект, който задоволява най-належащите, но все още незадоволени, нужди на потребителите. Тези проекти, за които капиталът не достига, не трябва да се осъществяват. Пазарът винаги е пълен с мечтатели, които искат да реализират какви ли не непрактични или неработещи модели. Разбира се, инвеститорите често грешат в избора на инвестиция. Но тяхната грешка се състои именно в предпочитането на такъв проект, който не задоволява най-спешните нужди на потребителите.

5. Ролята на печалбата в обществото

Печалбите никога не са “нормални”. Те възникват само там, където има разминаване между производство такова, каквото е, и каквото би трябвало да бъде, за да се използват ресурсите за най-добро удовлетворяване на потребителите. Те са награда за онзи, който преодолее това разминаване; възможността за печалба изчезва, когато разминаването се преодолее напълно. Във въображаемата равновесна икономика няма печалба. При нея сборът от цените на факторите за производство, коригиран с промените на цените във времето, съвпада с цената на крайния продукт.

Колкото по-големи са тези разминавания, толкова по-голяма е печалбата от тяхното отстраняване. Разминаванията могат да бъдат наречени “прекомерни”; не можем обаче да използваме този епитет за печалбата.

Хората стигат до идеята за прекомерните печалби като сравняват печалбата с вложения капитал, измервайки я като процент от капитала. Този метод възниква като обичайна процедура в търговските дружества за разпределяне на общата печалба между партньорите или акционерите.

Не капиталът обаче създава печалбата или загубата. Капиталът не “поражда печалба”, както мисли Маркс. Инвестиционните стоки като такива са мъртви вещи, които сами по себе си не създават нищо. Ако те се използват с добра идея, възниква печалба. Ако идеята е погрешна, резултатът е загуба. Именно решението на предприемача ражда печалба или загуба. Печалбата е създаване на човешкия мозък, на успешното предвиждане за бъдещото състояние на пазара. Тя е духовен и интелектуален феномен.

Наричайки печалбите “прекомерни” и наказвайки успешните предприемачи с дискриминационно данъчно облагане, хората нараняват себе си. Облагането на печалбата е равносилно на облагането на успешното обслужване на потребителите. Единствената цел на стопанската дейност е да използва оскъдните ресурси по такъв начин, че те да създават възможно най-голяма полезност. Колкото по-малко е ресурсът, нужен за производство на дадена стока, толкова повече от него остава за създаване на други стоки или услуги. Колкото по-успешно предприемачът постига тази цел обаче, толкова повече данъци е принуден да плаща. Увеличаването на разходите за производство, или с други думи, разхищението, се въздига в добродетел.

Най-учудващият пример за това пълно неразбиране на смисъла на стопанската дейност и естеството на печалбата и загубата е популярното разбиране, че печалбата е добавка към разходите за производство и размерът ѝ зависи от желанието и намерението на продавача. Тази вяра кара правителствата да контролират цените. Същата вяра дава основание много правителства да сключват договори с изпълнители, според които заплащането за извършената работа е равно на разходите на изпълнителя плюс определен процент добавка. Тогава тези доставчици, които с най-малък успех намаляват разходите, получават най-голям приход.

Една от основните функции на печалбата е да прехвърля контрола върху [капитала](#) към тези, които могат да го използват по най-добрия начин за задоволяване на потребностите. Колкото повече печалба създава един предприемач, и в следствие натрупва богатство, толкова по-голямо става влиянието му в стопанската дейност. Печалбата и загубата са средството, с което потребителите насочват производството в ръцете на тези, които най-добре им служат. Всяко действие, което възпрепятства или конфискува печалбата, нарушава тази функция. Резултатът от подобни мерки е отслабване на “хvatката”, в която потребителите държат стопанската дейност. Стопанската машина, от гледна точка на хората, става по-неефективна и по-малко отзивчива на сигналите на потребителите.

7. Пресмятане на печалбата и загубата

Същинските [праксиологически](#) категории печалба и загуба са интуитивни феномени и не могат да се сведат до каквито и да е междуличностни описания с количествено измерение. Разликата между стойността на постигната цел и използваните средства се нарича печалба, ако е положителна, и загуба, ако е отрицателна.

Когато съществува обществено разделение на усилията и сътрудничество, както и частна собственост върху средствата за производство, икономическата калкулация в монетарни единици е оправдана и необходима. Печалбата и загубата са изчислими само като социален феномен. Интуитивната същност на печалбата и загубата, от която в крайна сметка водят началото си, остава неизмерима в номинални единици.

Разбирането, че в условията на пазарна икономика печалбата на предприемача се определя от аритметични операции, е подвело мнозина. Те не осъзнават, че важните елементи, които влизат в печалбата, са именно плод на субективното очакване на предприемача за бъдещото състояние на пазара. Смята се, че тези изчисления са отворени за изследване и проверка или промяна от страна на незаинтересован външен експерт. Хората пропускат факта, че такива сметки като правило са присъщи на спекулативното очакване на предприемача за несигурните бъдещи развития.

За целите на това есе е достатъчно да обърнем внимание на един от проблемите при счетоводното отчитане на себестойността. Един от компонентите на себестойността е разликата между цената, платена за придобиване на дълготрайния материален актив, и неговата настояща стойност. Тази настояща стойност е равна на паричния еквивалент на очаквания принос, който този актив ще даде в бъдещите приходи. Бъдещото състояние на пазара, и съответно – на тези приходи – е несигурно. Те могат да се определят единствено от спекулативното очакване на предприемача. Нелепо е да се очаква някой “експерт” да замени предприемача в тази преценка. Експертът е обективен, доколкото не е засегнат от правотата на решението си. Но предприемачът залага собствените си средства при вземането на решение.

Разбира се, законът определя за своите цели размера на това, което приема като “печалба” и “загуба”. Но тази величина не съвпада с икономическата същност на печалбата и загубата и двете не бива да се бъркат. Ако данъчният закон нарича дадена величина “печалба”, в действителност той определя размера на дължимия данък. Той използва това определение на печалбата защото трябва по някакъв начин да оправдае данъчната политика в очите на обществото. Би било по-коректно, ако законодателят пропусне терминът “печалба”, и вместо него използва “данъчна основа”.

Тенденцията е данъчните закони да разширяват максимално понятието “печалба” за да увеличат бюджетните приходи. Други закони обаче работят в обратната посока. Търговските законодателства на много държави се основават на усилието да се защитят правата на кредиторите. Те целят ограничаване на дефиницията за “печалба”, за да предотвратят изтеглянето от страна на акционерите в ущърб на кредиторите на твърде висок доход (дивидент)

от корпорациите. Тези две тенденции най-ясно са изразени в развитието на разбиранията и определенията на амортизацията.

Премахването на печалбата

1. Икономика без печалба

Тези, които приемат печалбата на предприемача като “незаслужена”, имат предвид, че тя е нечестно отнета от работниците или потребителите или и от двете групи едновременно. Подобна е идеята за предполагаемото “право върху целия продукт на труда” и марксистката доктрина за експлоатацията. Може да се каже, че повечето правителства и огромното мнозинство от съвременниците ни като цяло споделят това мнение, въпреки че някои от тях са достатъчно щедри, за да признаят необходимостта някаква част от печалбата да бъде оставена на “експлоататорите”.

Няма смисъл да се спори върху етични постулати. Те се основават на интуиция; те са субективни и своеволни. Няма обективен критерий, спрямо който да могат да бъдат съдени. Крайните цели се поставят според индивидуалния ценностен избор. Те не могат да бъдат определени чрез научно изследване или логически разсъждения. Когато човек казва: “Това е, към което се стремя, при каквито и да е обстоятелства и на каквато и да е цена”, никой не може да оспори решението му с аргументи. Но въпросът е дали наистина е вярно, че този човек е готов да плати всяка цена за постигането на въпросната цел. Ако не е готов на това, тогава вече е възможно да започнем анализ на проблема.

Ако наистина имаше хора, готови да посрещнат всички последствия от премахването на печалбата, колкото и разрушителни да са те, тогава икономическата наука не може да предложи никакво решение. Но случаят не е такъв. Тези, които искат да премахнат печалбата, се ръководят от вярата, че конфискацията ще подобри материалното положение на не-предприемачите. В техните очи премахването на печалбата не е цел сама по себе си, а средство за постигане на друга цел, а именно - обогатяването на не-предприемачите. Дали тази цел може да се постигне с това средство, и дали прилагането му няма да доведе до други резултати, които да влошат положението на някои или дори на всички, са въпроси, на които икономическата наука трябва да даде отговор.

2. Последствия от премахването на печалбата

Идеята за премахване на печалбата в името на потребителите предполага предприемачът да продава стоките и услугите на цена, равна на разходите по производството. Тъй като цените на стоките или услугите, които са носели преди печалба, ще бъдат под потенциалната пазарна цена, наличното предлагане не може да задоволи всички, готови да платят по-ниската цена. Така пазарът се парализира от фиксирането на цените. Той вече не разпределя ресурсите според желанията на потребителите. Появява се нуждата от централизирано разпределение на благата, например с квоти или купони.

Идеята за премахване на печалбата в името на работниците всъщност не предполага действителното ѝ премахване. Тя цели отнемане на печалбата на предприемача и предоставянето ѝ на наемните работници. При тази схема рискът от загуба се носи от предприемача, докато печалбата отива за заетите. Възможен ефект може да бъде увеличаване на загубите и намаляване на печалбите. Във всеки случай, по-голяма част от печалбата ще бъде потребявана за сметка на инвестициите в предприятието. Няма да достига капитал за разкриването на нови дейности, които да посрещнат нуждите на потребителите. Движението на капитала ще бъде затруднено, като от това ще страдат заетите в старото производство, което ще трябва да се съкрати. Ако подобна схема бе осъществена преди сто години, всички иновации за този период биха били невъзможни.

Трето решение на проблема е да се конфискуват всички печалби в полза на държавата. Един стопроцентов данък върху печалбата означава точно това. Той ще превърне предприемачите в безотговорни администратори на предприятията. Те вече няма да се подчиняват на желанията и нуждите на потребителите, а ще са просто хора, които имат правомощията да управляват стопанската дейност според личното си усмотрение.

Успоредното прилагане на трите начина води до нарастващ хаос. Крайният резултат ще бъде пълно изграждане на социализъм чрез отстраняване на предприемачеството. Капитализмът не може да оцелее без печалбата. Точно печалбата и загубата принуждават предприемачите да използват ресурсите по най-добрия за обществото начин. Те предават стопанската власт в ръцете на тези, които най-успешно задоволяват нуждите на потребителите. Премахне ли се печалбата, се възцарява хаосът.

3. Аргументите против печалбата

Всички разсъждения в подкрепа на премахване на печалбата са резултат от грешното разбиране на функционирането на пазарната икономика.

Бизнесмените не са безотговорни тирани. Именно стремежът към печалба и избягване на загуба прехвърля властта в ръцете на потребителите. Това, което позволява на една фирма да расте, е нейният успех в обслужването на потребителите. Ако едно голямо предприятие предлага на потребителите по-лоша стока или услуга от някоя малка фирма, то няма да остане задълго голямо. Никому не вреди стремежът на бизнесмена да увеличи печалбата си, а оттам и богатството си. Предприемачът в качеството си на такъв има само една цел: да преследва максимална печалба. Голямата печалба е доказателство за добро обслужване на потребителите. Загубите са доказателство за сторените грешки. Богатството на предприемача не причинява ничия бедност; то е следствие от факта, че потребителите са обслужени по-добре, отколкото биха били без дейността на въпросния предприемач. Мизерията на милиони в бедните страни не е причинена от охолството на други; тя е по-скоро следствие от липсата на предприемачи, които да създават богатство. Стандартът на живот на обикновения човек е най-висок в тези страни, където има най-много богати предприемачи. В интерес на всички е средствата за производство да се стопанисват от тези, които знаят как да ги използват по най-ефективен начин.

Обикновеният надничар искрено вярва, че единствено рутинната му работа поддържа действието на обществената система и увеличението на производството. Той не съзнава, че само трудът и усилията в ежедневната му работа не са достатъчни. Умението и усърдието са напразни, ако не са насочени от предприемача към най-важната цел и не са подкрепени от натрупания от собственика капитал.

5. Комунизъм и бедност

Наистина, условията на живот на част от хората могат да се подобрят за кратко време чрез експроприация на собствеността на предприемачите и разпределянето на натрупаното имущество. Но подобни грабителски начинания, които дори *Комунистическият Манифест*

описва като “деспотични” и “икономически нерационални”, саботират действието на пазарната икономика, влошават много скоро положението на всички и възпират опитите на предприемачите и капиталистите да създават богатство. Краткосрочната полза от подобни действия в дългосрочен план носи разрушителни последици.

Историците бъркат, когато обясняват възхода на нацизма с действителни или предполагаеми трудности на германския народ. Това, което накара германците да подкрепят почти единодушно 25-те точки от програмата на Хитлер не е недоволството, а по-скоро очакванията, че тази програма ще премахне трудностите и ще им донесе щастие. Те се обърнаха към нацизма, защото загубиха интелигентността и здравия си разум. Не им достигна разсъдливост, за да предвидят бедствието, което нацизмът беше предопределен да донесе.

Голяма част от населението на света е изключително бедно в сравнение със средния стандарт на живот в капиталистическите страни. Но не бедността обяснява склонността на тези хора да приемат комунистическите програми. Те са антикапиталистически настроени, защото са заслепени от завист и от незнание, а глупостта им пречи да осъзнаят истинската причина за тежкото си състояние. Има само един начин за подобряване на материалното им положение, а именно – да се убедят, че единствено капитализмът създава богатство и просперитет.

Но социалистите не се отказват: “капитализмът създава бедност; вижте Китай и Индия”. Нито Индия, нито Китай някога са имали капиталистическа система. Тяхната бедност е резултат именно от липсата на [капитализъм](#).

Тези неразвити страни са се възползвали от част от постиженията на капитализма без да възприемат капиталистическия начин на производство. Европейците, а напоследък и американците, инвестираха капитал в тези страни и повишиха производителността на труда и заплатите. В същото време, тези народи получиха от чужбина средствата за борба със заразните болести - лекарства, изобретени и създадени в капиталистическите страни. В резултат, смъртността, и особено детската смъртност, намалена значително. В капиталистическите страни увеличаването на продължителността на живота частично се компенсира с намаляване на раждаемостта. Натрупването на капитал изпреварва ръста на населението и така средният размер на инвестирания капитал на човек се увеличава. Резултатът е нарастващ просперитет. Съвсем друго се случва в страните, които се възползват от някои от постиженията на капитализма без да позволят развитие на пазара. Раждаемостта не намалява, или поне не толкова, че да позволи увеличаване на средната сума на инвестирания капитал. С политиката си такива страни възпират навлизането на чуждестранен и натрупването на местен капитал. Комбинираният ефект от висока раждаемост и липса на увеличаване на капитала е, разбира се, нарастваща бедност.

Има само един път към подобряване на материалното положение на хората, а именно – натрупването на капитал да изпреварва нарастването на населението. Никакви психологически разсъждения, колкото и усложнени да са, не могат да променят този факт.

6. Отричането на печалбата от морални съображения

В момента, в който се повдигне въпросът с печалбата, хората излизат от областта на [праксиологията](#) и навлизат в сферата на етичните ценностни отсъждения. Тогава всеки се представя в ореола на светец и аскет. Никой не се интересува от пари и материално благополучие. Всеки “служи” на съгражданите си, полагайки максимални усилия без никакъв егоистичен мотив. Всеки се стреми към по-възвишени и по-благородни цели от богатството. Никой не иска да бъде в групата на егоистичните печалбари.

Бизнесмените са обвинявани за това, че единствената им цел е да успеят. В същото време всеки – без изключение – действа така, че да постигне определена цел. Единствената алтернатива на успеха е провалът; никой не обича да се проваля. Присъщ на човешката природа е стремежът към задоволяване на потребностите и постигане на по-благоприятно състояние. Разликата между почтения човек и мошеника е в целите, които преследват, и средствата, които използват. Но и

дватамата искат да успеят според собственото си разбиране. Недопустимо е да се прави логическо разделение на хора, които искат да успеят, и такива, които не искат.

На практика всеки се стреми да подобри материалните условия на живота си. Общественото мнение не застава срещу усилията на фермерите, работниците, чиновниците, учителите, докторите, министрите и всякакви други професии да печелят колкото могат повече. Но когато става въпрос за предприемачите и капиталистите, това желание вече се отрича като “алчност”. Възползвайки се без никакви притеснения от всички блага, създадени от бизнеса, потребителят остро осъжда егоизма именно на тези създатели. Той не осъзнава, че с готовността си да купува продуктите създава печалбата за предприемача.

Нещо повече, обикновеният човек не разбира колко незаменими са печалбите при насочването на ресурсите към тези дейности, които са в най-голям негов интерес. Той разглежда печалбите единствено като възможност за получателите им да потребяват повече блага от самия него, но не може да осъзнае, че основната им задача е да предадат факторите за производство в ръцете на тези, които най-добре могат да ги използват в негов – на потребителя - интерес.

Човечеството трябва да бъде благодарно на онези изключителни личности, които от любов към науката, хуманитарен ентузиазъм или религиозна вяра са жертвали живота, здравето и богатството си в името на ближните си. Но филистерите се заблуждават, сравнявайки се с пионерите на изследванията на рентгеновите лъчи или медицинските сестри, които се грижат за заразно болни. Няма нищо себеотричащо в решението да започнеш кариера в медицината; то най-често е резултат от очакването за постигане на уважавана обществена позиция и приличен доход.

Няма причина предприемачите да се срамуват от правенето на печалби. Глупаво звучи защитата на бизнеса с изказвания от типа: “Данните за американския бизнес са добри; печалбите не са твърде високи”. Задачата на предприемачите е да печелят; високите печалби са доказателство за успешно преодоляване на разминаване между търсене и предлагане на пазара или грешно инвестирани ресурси.

Разбира се, най-често капиталистите не са светци, отличаващи се със себеотрицание. Но критиците им също не са светци. И при всичкото ни преклонение пред действията и саможертвата на истинските светци, ние не можем да отречем, че светът би бил по-скоро мрачен и подтискащ, ако беше населен изключително и само от хора, незаинтересовани в подобряване на личното си материално положение.

7. Статичното мислене

Обикновеният човек не може да осъзнае, че условията на живот са в непрекъснато движение. През неговия поглед не се вижда промяна на външните фактори, които предопределят личното му благоденствие. Светогледът му е статичен и неподвижен и отразява стагнираща среда. Той нито знае, че миналото се различава от настоящето, нито че в бъдещето преобладава несигурността. Неразбирането на функцията на предприемача е следствие именно на неразбирането на тази несигурност. Подобно на малките деца, които взимат всичко, което родителите им дават, без да задават въпроси, така обикновеният човек приема всичко, създадено от бизнеса. Той няма представа за усилията, които са допринесли за създаването на тези блага. Той пренебрегва ролята на натрупването на капитала и решенията на предприемача. Той просто приема за даденост, че като с магическа пръчка на пазара се предлага всичко, от което се нуждае.

Подобен възглед се крие зад популярната идея за национализация на капитала. Мнозина си мислят, че когато отстранят капиталистите и предприемачите, те ще харчат целия доход на последните. В случая не е толкова важна грешката в очаквания размер на дохода, който се полага на всеки от такова преразпределение на собствеността. Много по-сериозно е внушението,

че единственото, което трябва да се направи след национализацията, е да се поеме и продължи производството на различните фабрики. Така не се отчита нуждата от ежедневно нагаждане на бизнеса към непрестанно променящите се условия. Социалистът-дилетант не осъзнава, че ако имаше национализация преди 50 години, тя нямаше да доведе до същата структура на бизнеса, която съществува днес. Такива хора не се замислят за огромните усилия, които се полагат за непрестанна трансформация на бизнеса в служба на потребителите.

Дилетантската неспособност да се разберат основните проблеми на стопанската дейност се проявява не само в писанията на Маркс и Енгелс. Тя е проникнала и в съвременната икономическа псевдо-наука.

Въображаемата равновесна икономика е неотменен мисловен инструмент на икономическата теория. За да разбере функцията на печалбата и загубата, икономистът построява хипотетична, ако не и почти невъзможна, картина, в която нищо не се променя, в която утре не се различава от днес, и в която не се появяват никакви неравновесия и съответно – нужда от промяна в стопанската дейност. В рамките на тази въображаема картина няма предприемачи и печалби. Но действителността, в която хората живеят и работят, не може да пресъздаде такъв хипотетичен свят.

В този ред на мисли, един от основните недостатъци на икономистите-математици, е че те се занимават с подобна равновесна икономика, като че ли тя наистина съществува. Обсебени от вярата, че икономиката трябва да се анализира с математически методи, те концентрират усилията си в изследване на статични системи, които, разбира се, позволяват описание със система от уравнения. Но този математически подход буквално пренебрегва всякаква връзка с истинските проблеми на икономическата наука. Той навлиза в доста безсмислени математически упражнения без да добави нищо в разбирането на проблемите на човешкото действие и създаването на богатство. Това води до грешното разбиране на икономиката като наука за статични състояния, обърквайки чисто спомагателни абстракции с реалността.

Икономистът-математик е толкова заслепен от методологични предразсъдъци, че пропуска основните цели на икономическата наука. Той гори от желание да докаже, че социализмът е възможен при статични условия. Тъй като подобна статика, по собствените му признания, е невъзможна, това води до заключението, че в един невъзможен свят социализмът би могъл да бъде реализиран. Това, трябва да признаем, е забележителен резултат от сто години работа на стотици автори, преподава се във всички университети и се публикува в безброй учебници, монографии и т.нар. “научни” списания!

Статична икономика не съществува. Всички изводи, достигнати при допускане на съществуването на статични условия и статично равновесие, са безполезни при описанието на света такъв, какъвто е, и какъвто винаги ще бъде.

Алтернативата

Общество, основано на частната собственост върху средствата за производство не може да съществува без предприемачество и печалба, както и, разбира се, загуба. Премахването на печалбата, с каквито и да е методи, ще превърне обществото в безсмислена бъркотия. Крайният резултат ще е бедност за всички.

Важното в случая е това, че трети път няма. Не може да има не-социалистическа система без предприемачи и печалба. Усилията да се премахне печалбата в рамките на капиталистическата система са разрушителни. Те водят до дезинтеграция на пазара без да създават нищо на негово място.

Хората трябва да направят своя избор между капитализъм и социализъм. Този избор не може да бъде избегнат чрез създаване на капитализъм без предприемаческа печалба. Всяка стъпка към унищожаване на печалбата е стъпка към разпад на обществените отношения.

Избирайки между капитализъм и социализъм хората също така избират и обществените институции, които съпътстват двете системи, или “надстройката”, по думите на Маркс. Ако контролът върху ресурсите се отнеме от предприемачите, които ежедневно са подложени на плебисцита на потребителите, и се предаде в ръцете на върховния главнокомандващ на “трудовете армии” (по Маркс и Енгелс), или “въоръжените работници” (по Ленин), нито представителната демокрация, нито гражданските свободи могат да бъдат запазени. Уолстрийт, срещу която се борят всички идеалисти, е просто символ. Само че стените² на съветските затвори, в които несъгласните изчезват завинаги, са сурова действителност.

² Игра на думи: “Wall”, каквото е името на улицата, означава “стена” (бел. прев.)